

МЕТОДИКА НАВЧАННЯ І ВИХОВАННЯ

УДК 373.6:811.111

ПРИЙОМИ НАВЧАННЯ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ВИКОРИСТОВУВАТИ ПАРАЛІНГВІСТИЧНІ ЗАСОБИ В УСНОМУ СПІЛКУВАННІ АНГЛІЙСЬКОЮ МОВОЮ

Грабова С.В.

У статті обґрунтовуються прийоми навчання майбутніх учителів використовувати паралінгвістичні засоби в усному спілкуванні англійською мовою з урахуванням підходу до навчання, його принципів; вікових особливостей студентів; етапів заняття; методів навчання; цілей дій викладача та цілей дій студентів. Запропоновані прийоми конкретизовано у відповідності до етапів формування знань, навичок та вмінь використовувати паралінгвістичні засоби. Уточнено дії викладача / студентів у процесі навчання / оволодіння паралінгвістичними засобами.

На сучасному етапі реформування освіти актуальною є проблема підготовки вчителя. В останніх публікаціях з названого питання відзначається зміна гностичного підходу в професійній освіті на діяльнісний, креативний [13; 10]. Тобто основною метою професійної освіти проголошено не просто формування систематизованих знань, а перш за все формування здатності до активної діяльності в обраній сфері. Ця тенденція є релевантною і для підготовки вчителя іноземної мови. Одним із ключових інструментів роботи вчителя іноземної мови, враховуючи комунікативний підхід, є усне спілкування. Проте сьогодні цілеспрямовано навчають лише вербального компоненту усного спілкування, не враховуючи його взаємозв'язок із невербальним компонентом. Водночас, положення програм свідчать про необхідність підготовки майбутнього вчителя англійської мови у цьому напрямку [14; 8]. Тобто виникає протиріччя між реальним процесом усного спілкування, положеннями програм та тією моделлю, що використовується у процесі навчання іноземної мови. Отже, постає *проблема* навчання майбутніх учителів використовувати паралінгвістичні засоби в усному спілкуванні англійською мовою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання зазначеної проблеми показав, що навчання використання паралінгвістичних засобів в усному спілкуванні англійською мовою визнають необхідним [12; 8; 4]. Проте питання, як здійснювати підготовку майбутнього вчителя до навчання використання паралінгвістичних засобів в усному спілкуванні англійською мовою, за допомогою яких прийомів, залишається відкритим.

Мета статті – обґрунтування прийомів навчання майбутніх учителів використовувати пара-

лінгвістичні засоби в усному спілкуванні англійською мовою.

Завданнями статті є: обґрунтувати прийоми навчання використання паралінгвістичних засобів із урахуванням підходу до навчання, його принципів, вікових особливостей студентів, етапів заняття, методів навчання, етапів заняття, цілей дій викладача та цілей дій студентів; конкретизувати прийоми такого навчання на етапах формування знань, навичок та вмінь; уточнити дії викладача / студентів у процесі навчання паралінгвістичними засобами.

Перш ніж перейти до *викладу основного матеріалу статті, з його обґрунтуванням*, визначимо ключові поняття, зазначені у назві статті. Слідом за М.В. Ляховицьким, під прийомом розуміємо елементарний методичний вчинок, спрямований на вирішення конкретного завдання на певному етапі практичного заняття [9, с. 14]. Під терміном "паралінгвістичні засоби", слідом за Г.В. Колшанським, розуміємо ті функціонально виправдані прояви фізичного стану мовця [7, с. 32], які супроводжують мовленнєве висловлювання та впливають на його структуру таким чином, що мета передачі загального змісту висловлювання досягається сукупністю лінгвістичних та паралінгвістичних засобів [7, с. 30]. Тобто поняття "паралінгвістичні засоби" є компонентом невербального спілкування, що у свою чергу є невід'ємною складовою усного спілкування і включає мову тіла (жести, міміка, контакт очей, тактильний контакт тощо).

Внаслідок аналізу наукової літератури з методики навчання іноземних мов та педагогіки [3; 9; 11; 12; 15] нами узагальнено фактори, що складають основу розробки прийомів. Такими факторами є: співвіднесеність з підходом до навчання, його

принципами [15, с. 60]; з віковими особливостями студентів [11, с. 274]; з етапами заняття [3, с. 235]; з методами навчання (Бим 1977:239); з цілями дій викладача та цілями дій студентів [3, с. 228].

Надамо коротку характеристику факторам, за якими було здійснено обґрунтування прийомів навчання майбутніх учителів використовувати паралінгвістичні засоби в усному спілкуванні англійською мовою.

Враховуючи сучасні вимоги до навчального процесу, а саме: вимоги комунікативної поведінки викладача, використання вправ, що максимально відтворюють значущі для студентів ситуації спілкування, ситуативності процесу навчання та інші [1], нами було обрано комунікативний підхід як стратегію навчання. Тобто прийоми навчання використання паралінгвістичних засобів мають спрямовувати студента на ефективне спілкування у різних сферах діяльності; на використання оптимальних засобів для досягнення комунікативної мети.

Принципи навчання також визначають вимоги до системи навчання взагалі та прийомів навчання зокрема. Нами визначено такі принципи навчання використання паралінгвістичних засобів: інтеграції (навчання використання паралінгвістичних засобів у контексті навчання усного спілкування); візуалізації (використання автентичних відеофонограм); функціональності (акцент на функціях паралінгвістичних засобів, а не на їх формі); ситуативності (оволодіння паралінгвістичними засобами у контексті їх використання); професійної спрямованості (оволодіння паралінгвістичними засобами за допомогою навчально-професійних завдань); циклічності (етапи оволодіння відповідними типами паралінгвістичних засобів організовано циклічно); порівняння (навчання паралінгвістичних засобів, що використовуються в усному спілкуванні англійською мовою здійснюється у порівнянні із засобами, що використовуються в усному спілкуванні рідною мовою).

Іншим фактором, що визначає розробку прийомів навчання, є вікові особливості студентів. Студенти є достатньо самостійними у набутті знань, формулюванні проблем, підборі аргументів [11, с. 274]; активними суб'єктами учіння, які здатні самостійно організувати свою діяльність. Тобто організація навчального процесу має передбачати завдання для самостійного пошуку та опрацювання нової інформації. Навчальна діяльність обумовлюється мотивами. Пізнавальний мотив та мотив досягнення є основою навчально-пізнавальної діяльності студента [6, с. 185]. Для створення таких мотивів необхідні проблемні ситуації.

Черговим фактором, що зумовлює використання прийомів навчання, є етапи заняття. Навчання використання паралінгвістичних засобів здійснюється поетапно: 1) формування знань, 2) формування навичок та 3) формування й удосконалення вмінь. Прийоми навчання використання паралінгвістичних засобів розроблено у межах і відповідно до цілей названих етапів.

Наступним фактором, від якого залежить розробка та використання прийомів, є методи навчання. Розрізняють методи навчання, що здійснюються викладачем, та методи учіння, що використовуються

студентами. Основними методами у діяльності викладача є: показ; пояснення; організація тренування; організація застосування. Їх супроводжує контроль. Основними методами у діяльності студентів є: ознайомлення; роздуми; тренування; застосування. Їх супроводжує самоконтроль.

Слідом за І.Л.Бім, вважаємо за доцільне всередині кожного методу виокремити систему прийомів, спрямованих на розвиток конкретного виду мовленнєвої діяльності [3, с.239]. Тобто всередині кожного методу навчання й учіння, відповідно до результатів аналізу факторів, що впливають на розробку та використання прийомів навчання, нами було запропоновано нижчевикладені прийоми.

На етапі формування / здобуття знань використовуються прийоми: показ / ознайомлення. Послідовно виконуються такі дії: демонстрація автентичних відеоматеріалів, що супроводжується бесідою проблемно-пошукового характеру про усне спілкування та його складові / сприйняття, осмислення поняття "невербальне спілкування" та його складових; організація завдань проблемно-пошукового характеру на виявлення взаємозв'язку лінгвістичних та паралінгвістичних засобів / виконання завдань; демонстрація автентичних відеоматеріалів, що супроводжується завданням на самостійний пошук значень паралінгвістичних засобів спілкування / сприйняття, осмислення значень паралінгвістичних засобів.

У межах методів пояснення / роздуми пропонуємо такі прийоми: демонстрація автентичних відеоматеріалів, що супроводжується коментарем про комплексний характер паралінгвістичних засобів, / сприйняття, усвідомлення комплексного характеру паралінгвістичних засобів; демонстрація автентичних відеоматеріалів, що супроводжується коментарем щодо функцій паралінгвістичних засобів (зокрема й у педагогічному процесі), / сприйняття, усвідомлення функцій паралінгвістичних засобів; демонстрація автентичних відеоматеріалів, що супроводжується завданням на аналіз та порівняння норм, правил невербальної поведінки в усному спілкуванні англійською та українською мовами, / сприйняття автентичних відеоматеріалів, аналіз та порівняння норм, правил невербальної поведінки.

На етапі формування / оволодіння навичками використовуються методи організації тренування / тренування. Пропонуємо такі прийоми: демонстрація автентичних відеоматеріалів без звукового супроводу із завданням на "читання" паралінгвістичних засобів, значення яких може бути зрозумілим без лінгвістичного супроводу, / "читання" таких паралінгвістичних засобів; демонстрація автентичних відеоматеріалів із звуковим супроводом із завданням на "читання" паралінгвістичних засобів, що обов'язково супроводжуються лінгвістичними, / "читання" таких паралінгвістичних засобів; демонстрація автентичних відеоматеріалів, що супроводжується коментарем про поліфункціональні паралінгвістичні засоби, / сприйняття таких паралінгвістичних засобів; демонстрація автентичних відеоматеріалів без звукового супроводу із завданням на прогнозування вербального компоненту спілкування в опорі на невербальний / прогнозуван-

ня; демонстрація автентичних відеоматеріалів у режимі стоп-кадр із коментарем щодо використання окремих жестів / сприйняття окремих жестів; демонстрація автентичних відеоматеріалів із завданням проблемного характеру на відбір комплексних паралінгвістичних засобів; демонстрація автентичних відеоматеріалів із завданням проблемного характеру на відбір окремих та комплексних паралінгвістичних засобів; демонстрація автентичних відеоматеріалів із завданням проблемного характеру на відбір узгоджених та неузгоджених з лінгвістичними засобами паралінгвістичних засобів, орієнтуючись на мету висловлювання, / відбір узгоджених та неузгоджених з лінгвістичними засобами паралінгвістичних засобів; завдання проблемного характеру на узгодження паралінгвістичних та лінгвістичних засобів між собою, орієнтуючись на мету висловлювання, / узгодження паралінгвістичних та лінгвістичних засобів; демонстрація автентичних відеоматеріалів із завданням проблемно-пошукового характеру на визначення, за яким з каналів (вербальним чи невербальним) надходить інформація, що відповідає дійсності (об'єктивна інформація), / визначення, за яким з каналів надходить інформація, що відповідає дійсності; демонстрація записаного на відеореєстратора усного спілкування студентів / аналіз своєї невербальної поведінки; демонстрація автентичних відеоматеріалів із коментарем / сприйняття паралінгвістичних засобів, специфічних для англійської культури; демонстрація автентичних відеоматеріалів із завданням на "читання" паралінгвістичних засобів спілкування, характерних для англійської культури, / "читання"

таких паралінгвістичних засобів; демонстрація автентичних відеоматеріалів із завданням на розпізнавання паралінгвістичних засобів, специфічних для англійської та української культур, / розпізнавання таких паралінгвістичних засобів; організація навчально-професійних завдань на відтворення паралінгвістичних засобів, властивих англійській культурі / відтворення таких паралінгвістичних засобів.

На етапі формування / оволодіння та удосконалення вмінь використовуються методи організації застосування / застосування. Пропонуємо такі прийоми: організація навчально-професійних завдань на вступ (підтримку, завершення) у спілкування; організація навчально-професійних завдань на аудіювання частин інтерв'ю в опорі на паралінгвістичні засоби спілкування; організація навчально-професійних завдань на відбір паралінгвістичних засобів у відповідності до комунікативної ситуації; організація навчально-професійних завдань на спілкування з використанням паралінгвістичних засобів / виконання таких завдань.

У результаті аналізу наукової літератури з методики викладання іноземних мов та суміжних з нею наук нами сформульовано нижчевикладені *висновки з даного дослідження*. Підхід до навчання, його принципи; вікові особливості студентів; етапи заняття; методи навчання; цілі дій викладача та цілі дій студентів визначають розроблені нами прийоми навчання майбутніх учителів використовувати паралінгвістичні засоби в усному спілкуванні англійською мовою.

Перспективами подальших розвідок у даному напрямку є реалізація запропонованих прийомів у навчально-професійних завданнях та експериментальна перевірка дієвості розроблених прийомів.

Література

1. Азимов Э.Г., Щукин А.Н. Словарь методических терминов (теория и практика преподавания языков). – СПб.: "Златоуст", 1999. – 472 с.
2. Англійська мова. Програма / рівень стандарту / для учнів 2-12 класів середніх загальноосвітніх навчальних закладів. – К., 2004. – 34 с.
3. Бим И.Л. Методика обучения иностранным языкам как наука и теория школьного учебника. – М.: Русский язык, 1977. – 288 с.
4. Гальскова Н.Д. Современная методика обучения иностранным языкам: Пособие для учителя. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: АРКТИ, 2003. – 192 с.
5. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / Науковий редактор українського видання доктор пед. наук, проф. С.Ю.Ніколаєва. – К.: Ленвіт, 2003. – 273 с.
6. Зимняя И.А. Педагогическая психология: Учебник для вузов. – 2-е изд., доп., испр. и перераб. – М.: Логос, 2003. – 384 с.
7. Колшанский Г.В. Паралингвистика. – М.: Наука, 1974. – 81 с.
8. Крейдлин Г.Е. Невербальная семиотика: Язык тела и естественный язык. – М.: Новое литературное обозрение, 2002. – 592 с.
9. Ляховицкий М.В. Методика преподавания иностранных языков: Учеб. пособие для филол. фак. вузов. – М.: Высш. школа, 1981. – 159 с.
10. Морозов А.В., Чернилевский Д.В. Креативная педагогика и психология: Учебное пособие. – М.: Академический Проект, 2004. – 2-е изд., испр. и доп. – 560 с.
11. Оконь В. Введение в общую дидактику: Пер. с польск. – М.: Высшая школа, 1990. – 382 с.
12. Пассов Е.И. и др. Мастерство и личность учителя: на примере преподавания иностранного языка. – 2-е изд., испр. и доп. – М.: Флинта: Наука, 2001. – 240 с.
13. Попков В.А., Коржуев А.В. Теория и практика высшего профессионального образования: Учеб. пособие для системы дополнительного педагогического образования. – М.: Академический Проект, 2004. – 432 с.